

РОСІЙСЬКО–УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

УДК: 355.241.1:355.48(100):355.48(470:477)
DOI: 10.31651/2076-5908-2025-3-8-16

Олег ПЕТРЕЧКО

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка, м. Дрогобич, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5535-3730>
e-mail: o.petrechko@ukr.net

Вікторія ТЕЛЬВАК

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка, м. Дрогобич, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-743X>
e-mail: viktoriatelvak75@gmail.com

Святослав ЖУРАВЛІОВ

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник відділу джерелознавства нової історії України Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7875-4038>
e-mail: zuravlovsvatoslav27@gmail.com

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ*

Анотація. *Мета дослідження:* проаналізувати особливості та основні наративи російської пропаганди у контексті збройної агресії Росії проти України. **Методологія дослідження** базується на принципі науковості, а також на використанні загальнонаукових методів, зокрема, методів аналізу і синтезу, а також методу контент-аналізу. **Наукова новизна статті** полягає в дослідженні недостатньо вивченої проблеми російської пропаганди у контексті збройної агресії Росії проти України. **Висновки.** Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що російська пропаганда використовує усі доступні їй на сьогодні ресурси: засоби масової комунікації, інтернет-тролів etc. Водночас її принципи базуються на традиціях російської антиукраїнської пропаганди 1917 року: маніпулювання громадською думкою, сприяння політичній, економічній, культурній та соціальній дестабілізації в Україні з метою дискредитації українського уряду.

* Статтю підготовлено в межах держбюджетної теми «Протидія історичній політиці країни-агресора РФ у процесі деокупації українських територій» (номер державної реєстрації 0123U101598).

Розпочавши збройну агресію проти України російське керівництво змушене було шукати аргументи для її виправдання. Так з'явилася низка прокремлівських наративів, наприклад, згадки про біолабораторії в Україні, які фінансуються Сполученими Штатами Америки, або теза про необхідність захисту російськомовного населення Донбасу. Російські пропагандистські тексти містять відповідну лексику, підбрану так, щоб викликати позитивні емоції та співчуття тоді, коли мова йде про все, що пов'язане з Росією і негативні емоції, коли йде мова про Україну, її Збройні Сили etc. Російська пропаганда спрямована як на власне російське населення, так і на зарубіжну аудиторію. Окремий напрямок російської пропаганди – це окуповані українські території. Встановлено, що ефективність протидії російській пропаганді не завжди є задовільною. У низці регіонів світу російська пропаганда домінує, натомість українська позиція в інформаційному просторі ряду країн належним чином не відображена.

Ключові слова: Україна, російська пропаганда, російська збройна агресія.

Oleh PETRECHKO

Doctor of Historical Science, Professor, Head of the World History and Special Historical Disciplines Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5535-3730>
e-mail: o.petrechko@ukr.net

Viktoriia TELVAK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Associate Professor at Department of World History and Special Historical Disciplines Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-743X>
e-mail: viktoriatelvak75@gmail.com

Sviatoslav ZHURAVLOV

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Junior researcher at the Department of source studies of Modern History of Ukraine, Mykhailo Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7875-4038>
e-mail: zuravlovsvatoslav27@gmail.com

RUSSIAN PROPAGANDA IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Abstract. *The purpose of this study is to analyze the features and main narratives of Russian propaganda in the context of Russia's armed aggression against Ukraine. The methodology of the study is based on the principles of science, the use of general scientific methods inter alia, the methods of analysis and synthesis, as well as the content analysis method. The scientific novelty of the article lies in examining the under-researched problem of Russian propaganda in the context of Russia's armed aggression against Ukraine. Conclusions.* The conducted research gives grounds to assert that Russian propaganda uses all the resources available to it today: mass media, Internet trolls, etc. At the same time, its principles are based on the traditions of Russian anti-Ukrainian propaganda of 1917: manipulation of public opinion, promotion of political, economic, cultural and social destabilization in Ukraine in order to discredit the Ukrainian government. Having launched an armed aggression against Ukraine, the Russian leadership was forced to look for arguments to justify it. Therefore, many pro-Kremlin narratives have emerged, such as references to US-funded biological laboratories in Ukraine or the thesis about the need to protect the Russian-speaking population of Donbas. Russian propaganda texts contain appropriate vocabulary, selected to evoke positive emotions and sympathy for everything related to Russia, and negative emotions when it comes to Ukraine, its Armed Forces, etc. Russian propaganda is directed both at its own Russian population and at foreign audiences. The temporarily occupied territories of Ukraine are a separate direction of Russian propaganda. It has been established that the effectiveness of countering Russian propaganda is not always satisfactory. In many regions of the world, Russian propaganda dominates, while the Ukrainian point of view is not adequately reflected in the information space of many countries.

Key words: Ukraine, Russian propaganda, Russian armed aggression.

Постановка проблеми. Застосування пропаганди у тій чи тій формі можна простежити протягом усього часу існування цивілізації: від Палети Нармера у долині Нілу та стели з Кодексом Законів Хаммурапі у Межиріччі, що були доступні порівняно невеликій кількості людей на обмеженій території, до публікацій у сучасних мас-медіа, доступ до яких не обмежується адміністративними кордонами чи природними перешкодами. Пропаганда набуває рис державної політики у Стародавньому Римі за імператора Августа [1, с. 58]. Постулати пропаганди передавалися в маси через витвори мистецтва, літературні твори, шедеври архітектури etc. Не усі зразки пропаганди попередніх епох доступні сьогодні нашому аналізу, наприклад, театральні вистави доби принципату [2, с. 252]. Порівняння античної пропаганди з аналогічними зразками наших днів дає підстави говорити про спільні завдання, які пропаганда виконує в усі часи: змусити аудиторію сприймати дійсність так, як це вигідно певній стороні. У наш час пропаганда набуває більш різноманітних форм, однак суть її не змінюється: маніпулювання громадською думкою, активізація сильних емоцій etc. [3, р. 90].

Не є винятком і сучасна російська пропаганда, яка докладає зусиль для виправдання збройної агресії Росії проти України. При цьому, викликає застереження концепція, яка ототожнює будь-яку пропаганду з брехнею і виходить з того, що будь-яка пропаганда використовується лише для того, щоб змінити чиюсь думку [4, р. 1]. Одне з визначень пропаганди пропонує розглядати її як засіб комунікації для поширення ідей і досягнення ідеологічних цілей [5, р. 235]. Виходячи з цього, пропаганда може поширювати як недостовірну, так і достовірну інформацію. Тобто пропаганда може передавати повністю правдиву інформацію, повністю базуватися на неправді, або містити елементи неправди. У будь-якому разі, можна погодитися з тим, що пропаганда – це не раціональне обговорення, яке відкрито розглядає аргументи обох сторін проблеми [6, р. 389, 410]. Однак, залучення навіть елемента неправди, перетворює інформацію на дезінформацію, позаяк подає фактично, спотворену або вирвану з контексту інформацію як факт, з метою введення в оману [7, р. 1–2]. Закономірно, не завжди можна легко відрізнити пропаганду від об'єктивної подачі інформації. Пропаганда може бути спрямована як на аудиторію своєї країни, так і мати зарубіжного адресата. З огляду на це, важливим є прослідкувати особливості та основні наративи російської пропаганди у контексті збройної агресії Росії проти України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що проблема російської пропаганди в контексті збройної агресії Росії проти України недостатньо відображена у сучасній історіографії. Все ж, останнім часом зацікавленість цією проблемою серед науковців зростає. Окремі дослідження присвячені поширенню російської пропаганди у конкретних регіонах, наприклад – Балканських країнах. Автори зазначають, що існує принцип, за яким неправдиві новини поширюються швидше ніж правдиві, а неправдиві заголовки новин люди здебільшого сприймають як правдиві [8, р. 106–107]. Ганна Тараненко розглядає особливості російської пропаганди в Латинській Америці, зокрема в Бразилії, щодо агресії Росії проти України. Дослідниця робить висновок, що російська пропаганда у цьому регіоні має декілька окремих характеристик: вона дуже розширена, тривала і загалом знаходить свого адресата [9, р. 60]. Дорошевич-Дука Олександрю, досліджуючи ситуацію в Молдові стверджує, що російська пропаганда використовує тут на свою користь слабкість громадянського суспільства, провокуючи важливі соціальні процеси в Республіці Молдова [10, р. 73]. Одне з колективних досліджень присвячене використанню пошукових систем щодо дезінформації про біолабораторії США в Україні. Автори відзначають брак порівняльних досліджень у сфері конкретних тем російської дезінформації і водночас стверджують, що рівень поширеності дезінформації серед користувачів інтернету різних країн був неоднаковим [11, р. 14–15].

В українській історіографії з'являються публікації, автори яких намагаються заповнити прогалини щодо висвітлення того чи того аспекту російської агресії проти України, зокрема й основних наративів російської пропаганди. Серед них можна виділити дослідження щодо проблеми успішності російської пропаганди на основі публікацій низки авторитетних часописів [12–15]. Все ж, вивчення питання російської пропаганди у контексті збройної агресії Росії проти України потребує інтенсифікації.

Метою запропонованого дослідження є проаналізувати особливості та основні нарративи російської пропаганди у контексті збройної агресії Росії проти України.

Виклад основного матеріалу. Російська пропаганда має давню історію. Дослідники відзначають послідовність російської антиукраїнської пропаганди від 1917 р.: маніпулювання громадською думкою, сприяння політичній, економічній, культурній та соціальній дестабілізації в Україні з метою дискредитації українського уряду. Курс міфологізації, яким йдуть сучасні російські агітатори за прикладом більшовиків, практично не вирізняється своєю риторикою і спрямований на дезінформацію не лише українців, а й усього світу [16, р. 197]. Отже, російська пропаганда спрямована як на власне російську аудиторію, так і на зарубіжну. У другому випадку її метою є вплив перш за все на зовнішню політику, причому не лише окремих країн, але й міжнародних об'єднань в цілому. Хотілося б ствердити, що аж так амбітні зусилля російських пропагандистів не досягають мети. Однак таке твердження не відповідало б істині. На перший погляд може виглядати провальною російська пропагандистська кампанія, спрямована на відміну економічних санкцій Євросоюзу. Однак видається обґрунтованою точка зору про те, що синхронізація російської пропаганди та дипломатичної діяльності дозволяє гальмувати, а подекуди вихолощує ефективність дій об'єднаної Європи. Саме у цьому контексті потрібно розглядати політику Кремля щодо розвитку двосторонніх відносин з окремими країнами, членами Європейського Союзу чи НАТО, надання їм економічних преференцій etc. При цьому, інструментами російської пропаганди виступають як державні так і приватні структури: дипломати, спецслужби, фінансовані державою аналітичні центри та фонди, багатомовні телестанції, фейкові інформаційні агентства, соціальні медіа, соціальні та релігійні групи та транскордонні структури [17, р. 114]. Іншим прикладом успішності російської пропаганди може бути порівняно високий відсоток країн, які утрималися під час голосування за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1, серед яких Китай, Індія, Пакистан та Південна Африка [18]. З'ясовується, що країни, які утримуються під час голосування в ООН щодо такого роду питань, були головними цілями для інтернет-ботів, які підтримували проросійську пропаганду. Натомість у цих країнах не так активно поширювалася точка зору на користь України [19].

Після мирного розпаду Радянського Союзу існували усі передумови для добросусідських взаємин між колишніми радянськими республіками. Запорукою такого перебігу подій була відсутність між ними територіальних претензій. Цей сценарій був перекреслений у 2014 р. збройною агресією Росії проти України, яка на перших порах здійснювалася з певними застереженнями. Процес супроводжувався зміною акцентів російської пропаганди від тези про «братні народи» до тверджень про «нацистський уряд в Україні» [20, р. 142]. Важко знайти докази існування того, чого немає. Щоб переконати своє населення в існуванні в Україні «неонацистів», інформаційний простір наповнюється низкою неправдивих повідомлень. Найбільш резонансною стала вигадана історія про розп'ятого хлопчика в місті Слов'янськ. У липні 2014 р., Галина Пишняк, в ефірі Першого каналу російського державного телебачення стверджувала, що на власні очі бачила, як трирічного хлопчика розпинали протягом півтори години. Його матір нібито змусили спостерігати за цим, а згодом прив'язали до танка і тягали навколо. Можна скільки завгодно іронізувати щодо такого роду прикладів, однак вони вкладаються в загальну схему пропаганди і мають вплив на значну частину населення. Зокрема, відомо про росіян, які зголосилися добровольцями боротися з українськими садистами, що розпинають маленьких дітей [21, р. 33]. Знаходять свою аудиторію і тези російської пропаганди про те, що в Україні дітей закликають негайно повідомляти, якщо їхні батьки дивляться програми російського телебачення чи негативно відгукуються про президента України В. Зеленського [22, р. 92].

У соціальних медіа можна простежити популяризацію ще однієї тези російської пропаганди, буцімто українці та росіяни – це один народ, запущеної в інформаційний простір особисто президентом Росії. У застосунку TikTok російські пропагандисти почали публікувати стікери, що зображали прапори України та Росії об'єднані знаком «+», а після знаку «=» у рівності залишався лише прапор Росії [3, р. 99–100].

Розпочавши збройну агресію проти України російське керівництво змушене було шукати аргументи для виправдання цього кроку. Так, з'явилася низка прокремлівських наративів, наприклад, згадки про біолабораторії в Україні, які фінансуються Сполученими Штатами Америки, або теза про необхідність захисту російськомовного населення Донбасу. Обидва ці наративи російської пропаганди не мали підтверджень. Жодного факту щодо існування такого роду біолабораторій в Україні ніколи не було наведено. Щодо другої тези, то її неправдивість очевидна хоча б з того, що у популярних російських пропагандистських Telegram-каналах не було згадок про ці території перед російським вторгненням в Україну. Це можна інтерпретувати як доказ того, що ця теза була лише формальним приводом для вторгнення [23, р. 86]. Однак використана Росією риторика про те, що українці чинять геноцид росіян, стала аргументом про необхідність знищення України як країни, її культури та мови; іншими словами: риторична конструкція стала виправданням і мотивацією геноциду. Очевидно, що дегуманізація українців у російській пропаганді, включно з використанням росіянами термінів «нацист», «фашист» і «геноцид», сприяла звірствам, які росіяни вчиняли і досі чинять в Україні [24, р. 339–342].

Не зважаючи на очевидну абсурдність наративів російської пропаганди, у багатьох випадках вона видається досить ефективною. Однією з особливостей російської пропаганди на сучасному етапі є активне використання соціальних медіа. Короткі пропагандистські відео побудовані за певними схемами, використовують популярні сюжети та спрямовані на різну аудиторію. Обирається придатна тема, створюється відповідний епізод, додається належний рівень напруги за допомогою можливостей на рівні контенту: текстові стікери, відео ефекти, хештеги, звук. Так готується сцена для пропагандистського повідомлення. Здатність повідомлення викликати реакцію згодом розгортається по різних траєкторіях прослуховування. При цьому, коли ми говоримо про обмін інформацією у соціальних медіа, російська пропаганда може бути тут добре замаскована. Приміром короткі відео у такому застосунку як TikTok можуть бути спрямовані не на неприкрите ідеологічне переконання аудиторії, а на подачу сигналу один одному щодо приналежності до однієї і тієї ж проросійської групи населення [3, р. 96–97]. Проросійські сюжети, попри свою недостовірність, можуть збирати багато коментарів, популяризуючи тези пропаганди. Водночас критичні коментарі під такими сюжетами завжди будуть у меншості з огляду на цільову аудиторію.

Російські пошукові системи також стали інструментом російської пропаганди. Наприклад, російська державна пошукова система Yandex демонструє майже всіма мовами відсутність незалежних джерел перевірки фактів і, ймовірно, використовується для поширення пропагандистських наративів [11, р. 14]. Значні зусилля російської пропаганди спрямовані на підвищення рейтингів пропагандистських матеріалів у пошукових системах, що сприяє мимовільному залученню ширшого кола користувачів інтернету до мережі кремлівських засобів масової інформації [25, р. 2]. Російська пропаганда поширюється із залученням усіх доступних ресурсів: російських державних установ, російських державних засобів масової комунікації, російських інтернет-тролів [8, р. 111]. Наукові дослідження засвідчують, що серед найбільших поширювачів російської дезінформації у таких соціальних медіа як Facebook і Twitter, переважають верифіковані облікові записи, які, вірогідно, пов'язані з російськими засобами масової інформації [26, р. 71]. Проросійські повідомлення поширювалися в Twitter непропорційно через інтернет-ботів, які були створені незадовго до голосування в ООН щодо резолюції ES-11/1. Координація діяльності цих інтернет-ботів дає підстави припускати, що громадська думка країн, які утрималися від голосування в ООН, стала мішенню російської пропаганди [19]. Пропагандистські тексти містять відповідну лексику, яка підібрана так, щоб викликати позитивні емоції та співчуття тоді, коли мова йде про все, що пов'язане з Росією і негативні емоції, коли йде мова про Україну, її Збройні Сили etc. Можна повністю погодитися з висновками щодо спроб російської пропаганди змінити семантику термінів для опису реалій російсько-української війни за допомогою певного лексичного вибору, а виділення певних означень із синонімічного ряду виконує функцію маніпуляції свідомістю та виправдання військової агресії [27, р. 180].

Було б перебільшенням стверджувати, що російська пропаганда не зустрічає спротиву. Однак, ефективність цього спротиву далеко не завжди є задовільною. Наукові дослідження

засвідчують, що російська пропаганда, можливо, є більш ефективною, ніж українська контрпропаганда [28, р. 118]. Більше того, порівняльна ефективність російської пропаганди зростає з початку повномасштабного вторгнення Росії, тоді як української контрпропаганди – знижується [29, р. 7281]. Це створює загрозу домінування російської пропаганди в інформаційному просторі окремих країн.

Одним з прикладів ефективності російської пропаганди в конкретному регіоні може бути ситуація в інформаційному просторі Латинської Америки. Зокрема у Бразилії поширювалися бездоказові наративи російської пропаганди про застосування Україною хімічної зброї. Очевидно, такі неправдиві повідомлення повторюють позицію російських джерел, які свідомо поширюють дезінформацію про українських військових [9, р. 58]. Дискредитація українського війська – одне з основних завдань російської пропаганди. Низка неправдивих наративів такого ґатунку поширюється пропагандистськими ресурсами: «Воїни ЗСУ вживають психостимулятори для придушення страху», «Націоналісти з “Кракена” розстріляли мешканців села через відмову дати відповідь на націоналістичне привітання» etc. [30, с. 44].

Латинська Америка є далеко не єдиним регіоном, де можна зауважити домінування російської пропаганди. Така ж картина спостерігається і у східній півкулі. Досить сильним є вплив російської пропаганди в країнах арабського світу, Центральної та Східної Європи [22, р. 84–85]. Напередодні повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, «Infotiger», один із провідних таблоїдів Сербії, публікує на першій сторінці як головну новину заголовок: «Україна напала на Росію» з відповідними ілюстративними фотографіями. Кілька днів згодом таблоїди Сербії та Чорногорії друкують матеріали, які повністю повторюють наративи російської пропаганди про злочини українців на Донбасі та Луганщині [31]. Іншим прикладом присутності російської пропаганди в проурядових таблоїдах Сербії, є дезінформація про існування біологічних лабораторій в Україні. Ці лабораторії, нібито, створюють загрозу для людства. В інформаційному просторі Болгарії також присутня російська пропаганда про нібито керовані американцями біолабораторії в таких країнах, як Вірменія, Україна та Грузія, з місією експериментувати з небезпечними технологіями або генетично модифікованими комахами. Можна повністю погодитися з думкою про те, що кінцевою метою поширення такого роду дезінформації є виправдання російської агресії та відволікання від військових дій, що тривають [32, р. 17, 27]. Потрібно визнати, що позиція України у інформаційному просторі цих країн належним чином не відображена.

Немає підстав погодитися з тим, що російський підхід до дезінформації є дуже витонченим і комплексним, а його метою є не лише поширення неправдивої інформації, а й маніпулювання громадською думкою та дискредитація опонентів. Показовою у цьому плані є активність російської пропаганди щодо Польщі. З одного боку, російська дезінформація спрямована на те, щоб погіршити добрі польсько-українські відносини і тим самим відвернути Польщу та поляків від підтримки України. З іншого боку російська дезінформація має на меті дискредитувати Польщу на міжнародній арені та створити розбіжності всередині ЄС і НАТО, де підтримка України з боку Польщі важить дуже багато [8, р. 104].

Ще один напрямок російської пропаганди – це окуповані українські території. Спершу наративи, розгорнуті проросійськими каналами в Україні, віддзеркалювали наративи внутрішньої російської пропаганди: «Росія звільняє російськомовних в Україні та всіх українців від нацистського ярма, нав'язаного Заходом»; «Росія повинна була напасти першою, інакше на неї напали б Україна та/або Захід»; «Україна здійснювала геноцид на Донбасі» etc. Згодом з'являються наративи спрямовані конкретно на українське населення, яке залишилося на тимчасово окупованих територіях: «кожен, хто жив в окупації, зазнає і зіткнеться з репресіями з боку українського уряду»; «Київ буде розглядати та карати як колабораціоністів усіх носіїв російських паспортів» etc [33, р. 2–4].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що російська пропаганда використовує усі доступні їй на сьогодні ресурси: засоби масової комунікації, інтернет-тролів etc. Водночас її принципи базуються на традиціях російської антиукраїнської пропаганди 1917 р.: маніпулювання громадською думкою, сприяння політичній, економічній, культурній та соціальній дестабілізації в Україні з метою

дискредитації українського уряду. Розпочавши збройну агресію проти України російське керівництво змушене було шукати аргументи для її виправдання. Так з'явилася низка прокремлівських наративів, наприклад, згадки про біолабораторії в Україні, які фінансуються Сполученими Штатами Америки, або теза про необхідність захисту російськомовного населення Донбасу. Російські пропагандистські тексти містять відповідну лексику, підбрану так, щоб викликати позитивні емоції та співчуття тоді, коли мова йде про все, що пов'язане з Росією і негативні емоції, коли йде мова про Україну, її Збройні Сили etc. Російська пропаганда спрямована як на власне російське населення, так і на зарубіжну аудиторію. Окремий напрямок російської пропаганди – це окуповані українські території. Встановлено, що ефективність протидії російській пропаганді не завжди є задовільною. У низці регіонів світу російська пропаганда домінує, натомість українська позиція в інформаційному просторі ряду країн належним чином не відображена. Перспективним напрямом подальшого дослідження теми може стати проблема висвітлення основних наративів російської пропаганди щодо конкретної цільової аудиторії.

Список літератури

1. Петrenchко О. Політична пропаганда у ранній Римській імперії (від Августа до Северів). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2006. Вип. X. С. 52–63.
2. Петrenchко О.М. Суспільно-політичний розвиток Римської імперії в I – на поч. III ст. н. е.: від «відновленої» Республіки до сенатської монархії. Львів: ЛНУ, 2009. 396 с.
3. Geboers M., Pilipets E. Networked masterplots: Music, pro-Russian sentiment, and participatory propaganda on TikTok. *Journal of Digital Social Research*. 2024. № 6(1). P. 90–103.
4. Evans J. The art of persuasion: political propaganda from Aeneas to Brutus. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1992. xii+176 p.
5. Hyzen A., Van den Bulck H. “Putin’s War of Choice”: US Propaganda and the Russia–Ukraine Invasion. *Journalism and Media*. 2024. № 5(1). P. 233–254. doi: <https://doi.org/10.3390/journalmedia5010016>.
6. Walton D. What Is Propaganda, and What Exactly Is Wrong with It. *Public Affairs Quarterly*. 1997. Vol. 11, № 4. P. 383–413.
7. Soares F. B., Gruzd A., Mai P. Falling for Russian propaganda: Understanding the factors that contribute to belief in pro-Kremlin disinformation on social media. *Social Media+Society*. 2023. № 9(4). P. 1–10. doi: <https://doi.org/10.1177/20563051231220330>.
8. Mandić J., Klarić, D. Case study of the russian disinformation campaign during the war in Ukraine–propaganda narratives, goals, and impacts. *National security and the future*. 2023. № 24(2). P. 97–140. doi: <https://doi.org/10.37458/nstf.24.2.5>.
9. Taranenko A. Characteristics of Russian Propaganda in Latin America with Regard to Russian Aggression Against Ukraine: Case of Brazil. *Empirio*. 2024. Vol. 1, № 1. P. 55–62.
10. Alexandru D. Information Security in the Republic of Moldova in the Context of Hybrid Threats. *L’Europe Unie*. 2023. № 19. P. 70–74.
11. Kuznetsova E., Makhortykh M., Sydorova M., Urman A., Vitulano I., Stolze M. Algorithmically Curated Lies: How Search Engines Handle Misinformation about US Biolabs in Ukraine. *arXiv preprint arXiv:2401.13832*. 2024. P. 1–19.
12. Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років). Ужгород: РІК-У, 2018. 312 с.
13. Петrenchко О., Масненко В. Початок збройної агресії Росії проти України за матеріалами газети «Нью-Йорк Таймс» (27 лютого – 4 березня 2014). *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2021, Вип. 6. С. 435–453. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228532>.
14. Петrenchко О., Журавльов С., Ільницький В. Висвітлення трагедії Рейсу МН17 на сторінках газети «The New-York Times». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип 54, Т. 2. С. 17–22.
15. Тельвак В., Масненко В. Ukraine Crisis: російсько-українська війна очима кореспондентів «BBC News». *Вісник Черкаського університету: Серія: Історичні науки*. 2021. № 2. С. 136–143. doi: [10.31651/2076-5908-2021-2-136-144](https://doi.org/10.31651/2076-5908-2021-2-136-144).
16. Bulanova A. The comparison of russian propaganda: from the years 1917–1921 to nowadays. *Different Shades of the Past: History as an Instrument of Contemporary International Conflicts / eds. M. Kamionka, P. Łukasik*. Berlin; Boston: De Gruyter, 2023. P. 193–208.
17. Ceuşan I. European Union policies and strategies to counter Russian propaganda and disinformation. *L’Europe Unie*. 2023. № 19. P. 113–122.

18. ResolutionA/RES/ES-11/1. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=en>.
19. Geissler D., Bär D., Pröllochs N., Feuerriegel S. Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine. *EPJ Data Science*. 2023. № 12(1). P. 35. doi: <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-023-00414-5>.
20. Balatska O. Eurasianism, Neo-Eurasianism and Anti-Ukrainianism in the Narratives of Modern Russian Propaganda. *Studia Polityczne*. 2022. № 50(4). P. 123–148.
21. Tolstoj K. The Crucified Boy in Russian War Propaganda: How Is Theology Not Ideology? *Handelingen: Tijdschrift voor Praktische Theologie en Religiewetenschap*. 2023. № 50(3). P. 29–37.
22. Drugă D. War in Ukraine: Russian propaganda themes. *Strategic Impact*. 2022. № 85. P. 80–93. doi: <https://doi.org/10.53477/1842-9904-22-18>.
23. Kiforchuk K. Frequency analysis of russian propaganda telegram channels. *Theoretical and applied cybersecurity*. 2023. № 5(1). P. 80–86.
24. Fortuin E. Ukraine Commits Genocide on Russians: the Term. Genocide in Russian Propaganda. *Russian Linguistics*. 2022. № 46. P. 313–347. doi: <https://doi.org/10.1007/s11185-022-09258-5>.
25. Williams E., Carley K. Search engine manipulation to spread pro-Kremlin propaganda. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. 2023. Vol. 4, Issue 1. P. 1–13. doi: <https://doi.org/10.37016/mr-2020-112>
26. Pierri F., Luceri L., Jindal N., Ferrara E. Propaganda and misinformation on Facebook and Twitter during the Russian invasion of Ukraine. *Proceedings of the 15th ACM web science conference*, 2023. P. 65–74. doi: <https://doi.org/10.1145/3578503.3583597>.
27. Diachuk L. Manipulation of lexical choice aspects in the creation of stereotypes and ideas in Russian propaganda. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13(75). P. 173–184.
28. Oleinik A., Paniotto V. Propaganda channels and their comparative effectiveness: The case of Russia's war in Ukraine. *International Sociology*. 2024. № 39(3). P. 217–240. doi: <https://doi.org/10.1177/02685809241232637>.
29. Oleinik A., Paniotto V. War propaganda unfolded: Comparative effectiveness of propaganda and counterpropaganda in Russia's invasion of Ukraine. *International Journal of Communication*. 2023. № 17. P. 7265–7290.
30. Гавловський Д. Українське військо та пропаганда Кремля: типологія фейкових нарративів. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2024. № 2. С. 41–46. doi: [https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2024.2\(58\).6](https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2024.2(58).6).
31. Ranković R. Lažne vesti o Ukrajini u srpskim tabloidima: U ratu informacijama istina postane nebitna. *Glas Amerike*. 2022, 2.03. URL: <https://www.glasamerike.net/a/srbija-lazne-vesti-ukrajina-rusijarat-pandemija/6466774.html>.
32. Răducu R., Hercigonja S. Disinformation in the context of the Russian invasion of Ukraine: narratives used by Russian propaganda in the Balkans: case study of Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Romania and Serbia. *Timișoara: Editura Universității de Vest*, 2023. 43 p.
33. McGlynn J. Russian Propaganda Tactics in Ukraine's Newly Occupied Territories. *Russian analytical digest*. 2024. № 21(313). P. 2–5. doi: <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000673162>.

References

1. Petrechko, O. (2006). Political propaganda of Early Roman Empire (from Augustus to the Severan dynasty). *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk [Drohobych Regional Studies]*, X, 52–63 [in Ukrainian].
2. Petrechko, O. (2009). Socio-political development of the Roman Empire in the first century – at the beginning of the third century A.D.: from “restored” Republic to the Senate monarchy. Lviv [in Ukrainian].
3. Geboers, M., Pilipets, E. (2024). Networked masterplots: Music, pro-Russian sentiment, and participatory propaganda on TikTok. *Journal of Digital Social Research*, 6(1), 90–103.
4. Evans, J. (1992). *The art of persuasion : political propaganda from Aeneas to Brutus*. Ann Arbor.
5. Hyzen, A., Van den Bulck, H. (2024). “Putin's War of Choice”: US Propaganda and the Russia-Ukraine Invasion. *Journalism and Media*, 5(1), 233–254.
6. Walton, D. (1997). What Is Propaganda, and What Exactly Is Wrong with It. *Public Affairs Quarterly*, 11/4, 383–413.
7. Soares, F., Gruzd, A., Mai, P. (2023). Falling for Russian propaganda: Understanding the factors that contribute to belief in pro-Kremlin disinformation on social media. *Social Media+Society*, 9(4), 1–10.
8. Mandić, J., Klarić, D. (2023). Case study of the russian disinformation campaign during the war in Ukraine—propaganda narratives, goals, and impacts. *National security and the future*, 24(2), 97–140.

9. Taranenko, A. (2024). Characteristics of Russian Propaganda in Latin America with Regard to Russian Aggression Against Ukraine: Case of Brazil. *Empirio*, 1, 55–62.
10. Alexandru, D. (2023). Information Security in the Republic of Moldova in the Context of Hybrid Threats. *L'Europe Unie*, 19, 70–74.
11. Kuznetsova, E., Makhortykh, M., Sydorova, M., Urman, A., Vitulano, I., Stolze, M. (2024). Algorithmically Curated Lies: How Search Engines Handle Misinformation about US Biolabs in Ukraine. *arXiv preprint arXiv:2401.13832*, 1–19.
12. Ofitsynskyy, Y. (2018). The Modern Russian-Ukrainian War (Based on the Materials of the Newspaper The New York Times, 2013–2017). Uzhhorod [in Ukrainian].
13. Petrechko, O., Masnenko, V. (2021). The Beginning of the Russian Armed Aggression Against Ukraine According to “The New York Times” (February 27 – March 4, 2014). *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya: Istoriia [Problems of the Humanities. Series: History]*, 6, 435–453. [in Ukrainian].
14. Petrechko, O., Zhuravlov, S., Ilnytskyi, V. (2022). Coverage of the tragedy of the flight MH17 on the pages of «The New-York Times». *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 54/2, 17–22 [in Ukrainian].
15. Telvak, V., Masnenko, V. (2021). Ukraine Crisis: Russian-Ukrainian war through the vision of BBC News correspondents. *Visnyk Cherkaskogo universytetu. Istorychni nauky [Bulletin of Cherkasy University. Historical Sciences]*, 2, 136–143 [in Ukrainian].
16. Bulanova, A. (2023). The comparison of russian propaganda: from the years 1917–1921 to nowadays. *Different Shades of the Past: History as an Instrument of Contemporary International Conflicts*. Berlin; Boston, 193–208.
17. Ceuşan, I. (2023). European Union policies and strategies to counter Russian propaganda and disinformation. *L'Europe Unie*, 19, 113–122.
18. ResolutionA/RES/ES-11/1 (2022). Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=en>.
19. Geissler, D., Bär, D., Pröllochs, N., Feuerriegel, S. (2023) Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine. *EPJ Data Science*, 12(1), 35.
20. Balatska, O. (2022). Eurasianism, Neo-Eurasianism and Anti-Ukrainianism in the Narratives of Modern Russian Propaganda. *Studia Polityczne*, 50(4), 123–148.
21. Tolstoj, K. (2023). The Crucified Boy in Russian War Propaganda: How Is Theology Not Ideology? *Handelingen: Tijdschrift voor Praktische Theologie en Religiewetenschap*, 50(3), 29–37.
22. Drugă, D. I. (2022). War in Ukraine: Russian propaganda themes. *Strategic Impact*, 85, 80–93.
23. Kiforchuk, K. (2023). Frequency analysis of russian propaganda telegram channels. *Theoretical and applied cybersecurity*, 5(1), 80–86.
24. Fortuin, E. (2022). Ukraine Commits Genocide on Russians: the Term. Genocide in Russian Propaganda. *Russian Linguistics*, 46, 313–347.
25. Williams, E., Carley, K. (2023). Search engine manipulation to spread pro-Kremlin propaganda. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 4/1, 1–13.
26. Pierri, F., Luceri, L., Jindal, N., Ferrara, E. (2023). Propaganda and misinformation on Facebook and Twitter during the Russian invasion of Ukraine. *Proceedings of the 15th ACM web science conference*, 65–74.
27. Diachuk, L. (2024). Manipulation of lexical choice aspects in the creation of stereotypes and ideas in Russian propaganda. *Amazonia Investiga*, 13(75), 173–184.
28. Oleinik, A., Paniotto, V. (2024). Propaganda channels and their comparative effectiveness: The case of Russia’s war in Ukraine. *International Sociology*, 39(3), 217–240.
29. Oleinik, A., Paniotto V. (2023). War propaganda unfolded: Comparative effectiveness of propaganda and counterpropaganda in Russia’s invasion of Ukraine. *International Journal of Communication*, 17, 7265–7290.
30. Gavlovskiy, D. (2024). Ukrainian Military and Kremlin Propaganda: Typology of Fake Narratives. *State and Regions. Series: Social Communications*, 2(58), 41–46 [in Ukrainian].
31. Ranković, R. (2022). Fake news about Ukraine in Serbian tabloids: In the information war, the truth becomes irrelevant. *Glas Amerike*. Retrieved from: <https://www.glasamerike.net/a/srbija-lazne-vesti-ukrajina-rusija-rat-pandemija/6466774.html> [in Croatian].
32. Răducu, R., Hercigonja, S. (2023). Disinformation in the context of the Russian invasion of Ukraine: narratives used by Russian propaganda in the Balkans: case study of Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Romania and Serbia. Timișoara.
33. McGlynn, J. (2024). Russian Propaganda Tactics in Ukraine’s Newly Occupied Territories. *Russian analytical digest*, 21(313), 2–5.

Надійшла до редакції / Received: 16.04.2025
Схвалено до друку / Accepted: 25.09.2025